

Зборник радова Учитељског факултета, 7, 2013, стр. 13-27
 UDK 930.85(=16)"08"
 27-36:929 Ћирило, свети
 27-36:929 Методије, свети
 ID 203368204

Доц. др Петар Рајчевић¹

Учитељски факултет у Призрену – Лепосавић

ПРОСВЕТИТЕЉСКА МИСИЈА СВЕТЕ БРАЋЕ КИРИЛА И МЕТОДИЈА

Апстракт: Када је створено словенско писмо и када су на словенски језик преведене потребне књиге хришћанске литературе било је омогућено да се међу словенским светом утврди хришћанство. Делатност Свете браће Кирила и Методија (863 – 885) имала је општесловенски карактер. Од почетка њихове мисије до данас протекло је 1150 година. То представља разлог да их се подсетимо и усмеримо пажњу млађих генерација на значај њиховог мукоотрпног али успешног и племенитог рада. Основне тековине ових светитеља су: 1. словенско писмо (глагољица и преко њихових ученика ћирилица), 2. словенски литургијски и књижевни језик (старословенски), после грчког и латинског трећи литургијски језик у Европи, 3. најстарија књижевност преведена или створена на том језику и 4. Методијева словенска црква која је представљала темељ на којем се развијала култура и књижевност читавог словенског православног света (Бугара, Срба и Руса). Из првобитног старословенског заједничког језичког изворишта у средњем веку развиле су се редакције или рецензије словенских књижевних језика. Стварање српске језичке варијанте довршено је у другој половини XII века. То је представљало значајну основу за развој у свим културним подручјима.

Кључне речи: словенска писменост, језик, Кирило, Методије

УВОД

Света Равноапостолна браћа Кирило и Методије у историји културе и духовности Словена заузимају почасно место. Према Арсићу (2012:55) појава Кирила и Методија означава радикалну прекретницу када уз ширење хришћанства почиње општесловенска, па тако и српска, писменост. По жељи византијског цара Михаила III, а на молбу моравског кнеза Растислава, браћа одлазе у Моравску да проповедају хришћанство и тако осигурају византијски утицај у том делу Европе. Захваљујући њиховом

¹ petar.rajcevic@pr.ac.rs

просветитељском раду омогућено је укључивање свих Словена у културна збивања Византије и Европе у целини. Ту се, пре свега, мисли на увођење у црквено богослужење матерњег језика словенских верника, стварање и употребу словенског писма (азбуке), старије, глаголице и, нарочито, (под њиховим утицајем) млађе, ћирилице, превођење Библије на старословенски језик и утемељење словенске (Методијеве) Цркве. На тим чврстим темељима, у потоњим вековима, зидане су све остале културне и књижевне вредности читавог словенског света – Бугара, Срба, Руса. У доба мисије свете браће Кирила и Методија 863-885. године српски владар из наше прве династије био је Мутимир (Властимировић), кнез Србије (851-891) . Претходник му је био отац, кнез Властимир. Папа је од Мутимира тражио да се потчини панонском епископу, који је једини од околних епископа (задарски, сплитски, дубровачки, которски) у том тренутку био подложен папи. Папин циљ био је да помоћу словенског богослужења веже за себе словенске владаре. У време жупана Мутимира извршено је „Крштење Србије“ 879. године.

ЖИВОТНИ ПУТ И ПРОСВЕТИТЕЉСКИ РАД СВЕТОГ КИРИЛА И МЕТОДИЈА

Иако Р. Пешић у књизи „Завера порицања“ износи закључак да су Словени имали своју писменост далеко пре појаве Кирила и Методија а Черноризац Храбар (X – XI век) документује да Словени и пре покрштавања нису били неписмени, улога Свете браће тиме не губи на значају. Зближавање Бугарске са Франачком навело је великоморавског кнеза Рагислава (846-870) и Светоплука да се обрате Цариграду, тражећи мисионаре који ће учврстити Хришћанство на словенском а не латинском језику у њиховој држави. До тад је постојала обавеза да литургијске радње и проповедања могу бити само на грчком, латинском и арамејском (јеврејском) језику, на чему је и Рим истрајавао. „Другим језицима може се проповедати и поучавати, али се на њима не може држати литургија у цркви“ (Поповић, 2004: 18). Кнеза је мотивисала жеља сузбијања јаког политичког утицаја Франачке и немачког клера на велику кнежевину Моравску, па је, стога, ослонац потражио у Византији, у чему је видео протутежу франачко-бугарском савезу. Византија је позив размотрила и прихватила како би Бугарску учинила изолованом. Ту се налази повод успешне хришћанизације Словена из Цариграда. „Посланство из Моравске је 862. године примио цар Михаило III (842-867). Заједно са ујаком, цезаром Вардом, уважавајући разлоге Рагиславове молбе, у сагласности са патријархом Фотијем, одлучили су да мисионари за Словене буду Константин и Методије“ (Јовић, 1997: 49).

У ширем залеђу Солуна, постојале су бројне словенске колоније које су имале и своје епископије. То је омогућило Светој браћи да добро, још у

детињству, савладају словенски језик. Словенски апостоли, Константин (Кирил) и Методије били су синови угледног византијског официра (дронгара) Лава и мајке Марије.

Кирил(о), свети, философ, словенски првоучитељ родио се 826. или 827. године у Солуну као седмо и најмлађе дете грчког војсковође и војног заповедника града Солуна, Леона или Лава. Одликовао се изразитом талентованошћу, умношћу, проницљивошћу, успесима. У школи се заинтересовао за радове светог Григорија Богослова и седећи код куће учио их је напамет. То је утицало да се код дечака развије љубав према богословљу. На Кирилову страст према учењу обратио је пажњу сановник-логотет Теоктист, васпитач малолетног императора Михаила III, који је позвао Кирила на двор. Овде је Кирило, заједно са царевићем, ишао у школу Варде. Код чувеног професора Лава Математичара учио је геометрију, аритметику, музику и астрономију. Код философа Фотија, који ће касније постати цариградски патријарх, учио је граматику, књижевност, реторику, дијалектику и хришћанско богословље (философију). „Брзина се здружила са марљивошћу, једна је претходила другој, и тако се постижу знање и вештине. Више од учености испољавала се у његовом изгледу благост, беседоваше са онима са којима беше корисније, избегавајући оне који иду странпутицом и размишљаше како би променио земаљско небеским, ослободио се овога тела и живео са Богом“ (Житије Ћирилово: 51). Он је постигао сјајне резултате на пољу науке. Постао је полиглота. Знао је осим грчког, словенски, јеврејски, хазарски, арапски, самарићански и готски (немачки) језик. Теоктист је пожелео да га ожени својом рођаком, те да тако Константин направи сјајну каријеру. Због тога га је именовао за хартофилакса и библиотекара Свете Софије. Млади „философ“ одбио је примамљиве понуде и кришом се склонио на обалу мора. (Горазд (Павлик), епископ Српске православне цркве у Чехословачкој, поводом 1050-годишњице упокојења Св. Методија издао је на чешком језику књигу о Словенској Браћи. У њој је објаснио да реч „философ“ уз име Св. Ћирила „одговара ономе што је код Европљана доктор наука“ (Дурковић-Јакшић, 1986: 93). Ипак, ускоро је, попуштајући упорним молбама својих пријатеља, прихватио место учитеља у дворској школи кесара Варде. Као професор, он је постигао две победе у диспутима: са патријархом Јованом, присталицом иконоборства, и са Сараценима у Багдаду 851. године. Тамо је, заједно са Георгијем Палашем, пружио сјајну одбрану учења о Божанству Свете Тројице. После тога је започео живот подвижника у манастиру на Олимпу, у ком се налазио његов брат Методије. Одавде је он учествовао у путовању у хазарске мисије на Исток.

Хазари, народ турског порекла, делимично су били муслимани, делимично Јевреји, а делом незнабошци. Живели су између доњег Дона и Кавказа. Циљ мисионарског рада међу Хазарима био је да ослаби верско-

политички утицај јеврејских и арапских мисионара у јужној Русији. Они су молили императора да им пошаље неког ученог човека, који би их упутио у религију. Кирило и Методије су се, на позив императора Михаила, 860-те године упутили и прво дошли у Херсон. Овде су проучавали јеврејски језик и, заједно са херсонским архиепископом Георгијем, успешно довршили проналажење моштију светог Климента, превели хазарског војводу, који је нападао Херсон, у хришћанство. Прошавши кроз племе Угара, браћа су срећно дошла до Хазара. Овде је Кирило, у присуству Кагана, водио диспуте са мухамеданским и јеврејским учењацима, после којих су Каган и многи Хазари примили хришћанство. Каган је даровао Кирила и послао знак захвалности императору у Константинопољ. На повратку, Кирило је у Херсону учинио нека чуда: он је слану воду претворио у слатку и слично. После дугог пута уморна браћа враћају се у Цариград 861. године. Цар Михаило III, који је „одвећ волео лов, трке, борбе атлета и распусна друштва, - био је задовољан успехом византијске духовне и политичке дипломатије у прекоморским хазарским странама“ (Трифуновић, 1964: 27). Не успевши да се одмори у Константинопољу, започела је Константинова моравска мисија. Када је 862. године моравски кнез Растислав (842-871) замолио императора, византијског цара Михаила III (842-867) да пошаље неко духовно лице које ће проповедати хришћанство на, њима разумљивом, словенском језику у његовој земљи (данашњој Словачкој око града Брна), избор императора и Константинопољског сабора једногласно је пао на браћу Солуњане, који су добро познавали језик Словена. Растислављево писмо гласило је овако: „Захваљујући божјој милости ми смо здрави. К нама су дошли многи хришћански учитељи из Италије, Немачке и Грчке, који су нас на разне начине учили. Али, ми Словени смо прости људи и немамо никога ко би нас на нашем језију поучио истини и објаснио нам смисао хришћанског учења и јеванђеља. Пошаљи нам, дакле, господару, неког који би нас научио правој истини“ (Љубеновић, 1991: 5-6).

Пре него што су Словени имали књиге (азбуку) они су читали и споразумевали су се разним цртама и зарезима. На комаду дрвета (рабош) зарезима и цртама бележена (памћена) су дуговања и потраживања код неписмених у воденицама, вуновлачарама, трговинама... Била је то врста сликовног писма. „Томе се не противи етимологија и значење старословенске речи *псати*, која је значила, у првом реду, урезивање, цртање знакова у камен или дрво, а и грчка реч *г р а ф е и н* првобитно је значила урезати, уклесати. То потврђује и руски језик у коме и данас реч писати значи сликати као и код нас у речи иконописац, а и у речима: писаница – ишарано ускршње јаје, писанац – врста шареног веза и придев у компарацији лепа (девојка) као уписана“ (Љубеновић, 1991: 6). До стварања прве словенске азбуке Словени су се понекад служили грчком или латинском

азбуком, али оба та писма (азбука и абецеда) била су неподесна за употребу у словенском језику.

Пре поласка на одређену мисију, међу западним Словенима, браћа су се добро припремила за то. Сачинили су словенску азбуку. То прво писмо, касније је названо глагољица, према глаголу глагољати, што значи брзо говорити. Константин је 863. године „словенски језик прилагодио писму грчке минускуле додајући графичке знакове за консонанте којих нема у грчком језику и писму, а у употреби су у словенском језику. Тако је настала глагољица...” (Јовић, 1997: 50). Имала је 38 слова. Изговарала су се: аз, буки, вједи, глагољ, добро, јест, је, зјело, земља, иже, и, како, људи, мисљете, наш, он, о, покој, рци, слово, тврдо, от, хјер, ци, фита, черв, ша, шча, јер (тврдо), јер (меко), јери, јат, ју, јус, јон, јен, ижица и Ћ. Писмо на које су браћа са сарадницима, превели са грчког Свето писмо и друге богослужбене књиге (недељна чтенија или евангелистар), одговарало је језику Словена настањених на простору ширег солунског залеђа. Јеванђелистар се сматра првом књигом на словенском језику. Данас се тај језик обично назива црквенословенски или старословенски. После латинског, словенски језик, у данашње време, представља најраширенији литургијски језик у целом хришћанству. И поред великог броја анализа и студија, до данас је остало необјашњено питање о постанку глагољице, тј. које је постојеће писмо послужило Константину за стварање ове азбуке. Постоји велики број теорија које се крећу од претпоставке о прасловенској (предкириловској) азбуци преко грчке минискуларне теорије до најновијих покушаја да се глагољица изведе из средњовековних латинских писама. Поставља се и остаје необјашњено питање невероватне фонетске прецизности и морфолошке доследности језика словенских Македонаца, који је фиксиран тим писмом – тј. питање коме приписати то савршенство: дужем развитку словенске писмености или изванредном таленту Кириловом или раду Кирилових и Методијевих ученика. У пратњи византијских мисионара Константина и Методија налазило се и неколико њихових ученика, међу којима се помињу Климент и Наум. С пролећа 863. године кренули су из Цариграда у великоморавску кнежевину. Најубедљивија претпоставка је да су ишли преко Пловдива, Софије, Ниша, Београда... Није искључено да су кроз Бугарску Солунска браћа путовала бавећи се и мисионарским радом. Браћа су са сарадницима „путовала у Велику Моравску током Великог поста и стигла на одредиште по свој прилици уочи Васкрса 864. године (Кончаревић, 2012, други део: 26) ... (а) први дан Васкрса (те године) био (је) 2. априла, по јулијанском календару, што би, дакле, био датум када је, највероватније, новозаветни текст на словенском језику први пут употребљен на Светој Литургији... (Кончаревић, 2012, трећи део: 30).

Стигавши у Моравску Константин и Методије окупили су и друге младе људе којима су започели преносити своју словенску науку, а

наставили су и преводилачки рад. У Моравској Константин је превео са грчког кратки византијски законик *Еклоне*, (Закон судњи), кратки византијски законик. Методије је то дело допунио преводом и прилагођавањем *Синагоге* Јована Схоластика, писца шестог века, те тако саставио први словенски *Номоканон*. Превели су и све важније литургијске текстове. Митополит Макарије (Булгаков) истиче да је реч о следећим преведеним књигама: 1. Јеванђеље и Апостол, 2. Служебник са Требником, 3. Часослов са Псалтиром, 4. Октоих или осмогласник, 5. Општи Минеј, 6. Паремејник, 7. Устав или општи чин православног богослужења. Када су на тај начин потребе Словена да на свом језику умају преведене богослужбене књиге биле задовољене, дошло је до тога да се акценат стави на превођење читавог Светог Писма.

Осим црквено-словенском језику своје ученике учише јутрењу, часовима, вечерњи, навечерници и тајној служби (служби Божјој). Савременом терминологијом рекло би се да је то представљало садржај, односно, суштински део наставног плана и програма њихове школе или њихових просветитељских настојања. Непознати писац Житија Ћириловог (стр. 103) записао је: „Када је Констанзин стигао у Моравску, са великом почашћу примио га је Растислав и, сабравши ученике, предаде му да их учи. Овај је убрзо превео све црквено богослужје и научио их јутарњој, часовима, вечерњој, повечерју и тајној служби. И отворише се, по речима пророка, уши глувих да чују речи Писма и јасан поста језик мутавих. А Бог се много томе веселио, а ђаво би посрамљен.“ Свети Кирило и Методије су хришћанство прво почели да проповедају у Моравској, а онда и у суседним словенским земљама „у Далмацији и Истрији које су обратили у православну вјеру“ (Милаш, 1985: 324). Доказано је да су ова два светитеља били у Далмацији, и то први пут између 863. и 867. године. Боравећи у Далмацији и „нашавши ту словенски народ, какав је био онај, коме су они у Моравској и Панонији проповиједали јеванђеље, сасвијем је природно, да су они томе народу на народном језику казивали Христову науку и узвишеност њену над незнабоштвом, и тијем у истоме народу будили љубав к тој науци и жељи да хришћанским и он постане, као сјеверна му браћа“ (Милаш, 2004: 65). Године 670. кад је по други пут био у Далмацији Методије је с радошћу гледао успехом овенчане трудове своје и брата му Кирила. „Луције долази до закључка, да се подудара потпуно тачно са Порфиригеноитовом историјом, да су били обраћени у хришћанство од светих Кирила и Методија не само Словени Бугарске, Паноније, Моравске и Ческе, него да су у то вријеме били обраћени њиховим трудом и Хрвати и Срби“ (Милаш, 2004: 66). Исти аутор, такође, истиче: „Чим су дошли из Цариграда свети проповједници и почели развијати своју дјелатност, већ је устао противу њих Салцбурски архиепископ. Проповједајући Божију рјеч на народном језику и свршавајући службе црквене на језику, који је народ разумјевао, Кирил и Метод обратили

су били к себи све славене и Моравске и других земаља славенских, тако, да нико већ није хтјео слушати латина“ (Милаш, 1985: 323). Због тога су морали да издрже борбу са латинским свештенством („Салцбургским архиепископом“) које се бојало да ће изгубити свој утицај међу Словенима, „што би тиме он губио и десетину што је добивао и трећи дјео дохода од славенских земаља, и сву своју власт“ (Милаш, 1985: 323).

Ускоро су се они са ученицима упутили венецијанском епископу да би овај рукоположио њихове ученике за свештенике и тако ојачао кадровску структуру. Ишли су преко словеначке кнежевине Паноније (подручје данашње Мађарске) на десној обали Дунава, којом је управљао немачки вазал кнез Коцел који се заинтересовао за мисионарски рад солунске браће, од њих је научио словенско писмо и дао педесет својих људи да и они науче словенске књиге. „Није он узео ни од Растислава, ни од Коцелја, ни злата, ни сребра, нити других ствари, него је излагао јеванђељску реч без наплате, и само испроси од обојице девет стотина заробљеника и ослободи их“ (Житије Тирилово: стр. 105). Кончаревић (2012, други део: 27) истиче да се просвећивање неписмених верника о хришћанској вери најделотворније остварује кроз богослужење (укључујући проповед) на њима разумљивом језику.

Епископ-патријарх венецијански, Ваталис, дочекао их је непријатељски. Против браће, која су у миру дошла код њега, он је сазвао сабор, на ком је Кирило окривљен за превод богослужбених књига на словенски језик. Ту је Константин имао жустру и оштру полемику са романским свештенством (епископи, попови, црнорисци), које је, као и немачко пре тога, устало, „као врानе на сокола“, против црквених књига на словенском језику писаних словенским словима. Они су се супротстављали браћи мисионарима што су на словенском језику ширили хришћанске идеје и писменост. Говорили су: „Човече, растумачи нам како си саставио словенску азбуку и учиш их, јер пре тебе нико такву азбуку није могао пронаћи. Ми знамо само за три језика на којима у књигама треба славити Бога: јеврејски, грчки и латински“ (Љубеновић, 1991: 9). Константин Философ им је одговорио: „Како се не стидите кад помињете само три језика, а свима осталим народима и племенима допуштате да буду слепи и глуви. Ми пак знамо за многе народе који имају своју азбуку и Бога славе на свом језику. Зна се да су то: Јермени, Персијанци, Арабљани, Авари, Сирци и многи други“ (Љубеновић, 1991: 9-10). У Житију Тириловом наводе се још Иверци, Сугди, Готи, Обри, Турси, Хазари, Египћани, уз напомену, и други. Да би их уверио у исправност својих просветитељских настојања навео је велики број примера из Светог писма који потврђују потребу поучавања свих народа. На пример: „Хвалите Бога сви народи и прославите га сви људи“, Идите, дакле, и научите све народе крстећи их у име оца и сина и светог Духа учећи их да чувају све што сам вам заповедао; и ево ја сам са вама у све дане до свршетка века. Амин“ (Житије Тирилово: 107-108)... „Не пада ли киша од Бога на све подједнако? Или сунце не

сија такође за све? Зар не удишемо ваздух сви једнако?“ (Исто: 107). Ту је и Коменски могао наћи упориште за хуманистичку тежњу „поучавања свих свему“. Сегмент моралне стране васпитања (Просвећивања) сагледавамо у тврдњи „...јер Бог није Бог нереди, него мира“ (Исто: 111), а естетске у жељи „И све нека буде лепо и уредно“ (Исто: 111).

Браћа су се, ради заштите, упутила 867. године у Рим код папе Николе I. „Constantin und Methodius in Folge einer von Papst Nicolaus an sie ergangen auffoederung in Laufe des Jahres 867. sich nach Rom begaben“ (Милаш, 1985. 325). Међутим, браћа у Риму не нађу живим Николу, него „пријемника му“ (X)Адријана II (867-872). У Рим су стигли 868. године. Папа је свечано дочекао браћу, која су донела мошти светог Климента, (римског бискупа из краја првога века, кога многи сматрају за сарадника и ученика апостола Петра и Павла). Он не само да их није оптужио за јерес, него је одобрио њихов мисионарски рад и њихове књиге, рукоположио за свештенике неке њихове ученике и дозволио да се у цркви Св. Петра служи словенска литургија.

Кирило су у Риму снашле многе тегобе и почео је да побољева. Након свечане ризе обукао се у свету монашку схиму наденувши себи име Кирил. У тој схими остао је педесет дана. Замонашио се у грчком манастиру у Риму. Умро је 14. фебруара 869. године. „У зиму 868. Константин се разболео, па је, осећајући скору смрт, крајем године примио монашки лик и име Ћирило“ (Трифунковић, 1964: 30).

Када се приближио час да се упокоји и пресели у вечна пребивалишта, подигао је руке своје к Богу и помолио се са сузама говорећи:

*„Господе Боже мој,
који си све анђелске редове и бестелесне силе створио,
а небо разапео и земљу основао
и све ствари из небитија у битије довео,
који свагда послушаиш оне који испуњавају вољу твоју
и које се боје тебе
и чувају заповеди твоје,
послушај моју молитву
и сачувај твоје верно стадо
за које си поставио мене,
невредног и недостојног раба твога.
Избављај све од макакве безбожне и паганске злобе
од макаквог многоречитог и хулног јеретичког језика
који хулу говори против тебе,
погуби тројезичку јерес,
и подижи цркву своју множећи,
и окупи све у једном духу,
и учини од њих узорне људе (Нагласио П. Р.)
који јединствено мисле о истинитој вери твојој и*

*правом исповедању,
и удахни у срца њихова реч твоје науке,
јер је то твој дар.
Ако си нас недостојне примио
за проповедање Јеванђеља Христа твога,
онда оне који усрдно раде на добрим делима
и који чине оно што је теби угодно,
а које си мени био дао,
теби као твоје предајем:
управљај њима својом моћном десницом
и покри их кровом крила твојих
да сви хвале и славе име твоје,
оца и сина и светога Духа.
Амин. (Житије Ђирилово: 115-116).*

Издахнуо је (у Риму) имајући четрдесет и две године?! Латини су сматрали за част да његови земни остаци буду код њих. Сахранили су га у папиној гробници. Затим, на молбу Методија, пренели су га и положили у гробницу са десне стране олтара у цркви Светог Климента (San Clemente). Пред смрт Кирило је заветовао свог брата да настави свету ствар просвећивања Словена. Кирило је иза себе оставио много проповеди, говора, превода и других књижевно-богословских радова везаних за његов рад учитеља вере.

Методије (лаичко име Михаил?), старији брат Кирилов, рођен 820. године, (према неким изворима 815.) био је високи државни чиновник. Био је, „... не из простог рода са обе стране, већ веома добра и поштована, из давнине познатог Богу, и цару и целој Солунској области, што се испољавало и у његовој спољашњости“ (Житије Методијево: 152). У житију га непознати писац упоређује са многим Божјим угодницима. „Са једнима је, наиме, био раван, а од других мало мањи, а од неких већи, речите прстигнувши делом, а трудбенике речју, јер следећи пример свију, на себи је испољавао слику свакога, страх Божији, испуњавање заповеди, телесну чистоту, усрдне молитве и светост, реч снажну и кротку, моћну за непријатеље а кротку на послушне поци, срчаност и благост, милосрђе и љубав, страственост и стрпљење, бивајући све за свакога да би све придобио“ (Житије Методијево: 152).

Сазнавши за његову бистрину цар му је предао на управу једну словенску покрајину (кнежевину) под византијском влашћу, вероватно око реке Струме у Бугарској, (подручје Брегалнице?). За време политичких и црквених трзавица, (око 840) повукао се у један манастир на Олимп (Витинија) у Малој Азији, „где је тада било једно од главних средишта монаштва“ (Поповић, 2004: 7). Када није пристао да га посвете за архиепископа, цар и патријарх поставили су га за игумана у манастиру који

се зове Полихрон и који је имао доходак од двадесет четири мерице злата, а оца преко седамдесет било је у њему.

Методије је постао архиепископ на пространој епархији, која је захватала шире области Велике Моравске и Паноније (на престолу светога Андроника, апостола од седамдесеторице), чак до западног дела Срема, са седиштем у Сирмијуму. У „пролеће 870. папа посвети Методија за епископа. Тиме му даде власт која му је била врло потребна, ... Методије је сад могао редити своје ученике и стварно оснивати словенску цркву“ (Поповић, 2004: 33). Архиепископ Методије је од Светоплука (на превару, издајом, постало наследника Растислављевог) доживљавао неугодности и оштре нападе (тамница, зима, шибање бичем, тучење песницама и др.). Због тога је морао 879. године опет ићи у Рим, да се за наводне јереси оправда пред новим папом Иваном (Јованом) VIII (872-882). „Свјестан у своју правичност, Методије похита у Рим одма, и ту је први пут видио Јована VIII.“ (Милаш, 1985: 339). Јаким утицајем, личношћу, својим високим црквеним чином, уз способност да се озбиљним аргументима разложно супротстави папи за све оптужбе, папа Иван (Јован) му је потврдио архиепископско достојанство. „Ако је папа Адријан II, вјерно извршујући нацрте политичке, установљене Николом I, одцјепивши славенске земље од Салцбурскога архиепископа основао самосталну славенску архиепископију и подчинио је непосредно власти свога престола, наравно је било, да насљедник Адријанов, Јован VIII (872-882) неће сада тако лако одрећи се од добивенога и уступити Салцбургскоме архиепископу, не имајући прјеке на то потребе, земље, које су у непосредној власти његовој биле“ (Милаш, 1985: 330-331). На другом месту Милаш (1985: 340) каже да папа „свечано признаје православље Методијево, налази га невиним у свему ономе, у чему су га били оптужили, не само, него не обзирући се на своје двје пређашње категоричне забране славенскога језика при служби, тај исти папа сада званично допушта тај језик и признаје, да вршење св. Литургије на славенском језику подпуно је сугласно са установама и обичајима римске цркве!“). Међутим, да би задовољио и немачку страну, папа Иван (Јован) одабрао је, на препоруку Светоплукову, Методију за помоћника (епископског суфрагана) Немца Вихинга, епископа Нитре у митрополији Методијевој, у коме је архиепископ Методије до краја живота имао изразитог непријатеља. Вихинга су подржавали архиепископ Салцбургски и епископ пасауски. Уједињеним силама они су радили против Методија. Вихинг је био препоручен папи кроз Светоплука од „латино-њемачке странке, које је упливу он подчињен био. „Странка је ова тиме намјеравала да подигне у славенској црквеној области свога човјека, који би био у згоди да непрестано сметње Методију прави и да му згодније замке плете“ (Милаш, 1985: 347). На тај, лукав, начин у црквену управу посејано је семе раздора које ствара неред. На све начине почеле су се стварати сметње Методију. „Никакво средство, пак ни лаж, није им било

зорно“ (Милаш, 1995: 348). Папе су „штитиле славенске апостоле кад им је у рачун ишло, а кад није – гонили су их. Ово је историја, - а сентименталност није историја!“ (Милаш, 1985: 334). То је доба када је папа радио, да обрати себи, потчини под своју власт Бугаре, Хрвате и Далматинце.

Као особине Методијеве личности наводе се „тврдост, тихост, милост, љубав, страдање и трпљење“ (Трифуновић, 1964: 37). Методије је себи за наследника репоручио Горазда, једног од верних његових ученика. „Ово је слободан муж из ваше земље, а добро упућен у латинске књиге, правоверан. Нека на то буде Божија воља и ваша љубав, као што је и моја“ (Житије Методијево: 171). Ту одлуку папа Стефан V (или VI, 885-891), по Методијевој смрти брзо је суспендовао и Горазд није постављен на Методијево место. Словенска црква била је обезглављена али њихово дело наставило је да живи кроз векове. „Књижевно дело које су за собом оставили Ћирило и Методије састоји се у овом. Они су створили књижевни језик (старословенски). Они су саставили буквицу за тај језик (глагољица). Они су написали прве књиге словенске, управо превели их с грчкога“ (Поповић, 2004: 50).

Пред своју смрт Методије је упутио следеће речи онима који су му уз смртну постељу били: „Љубазни моји, ви знате како су силни у злоби јеретици, ви знате да они, изврћући божју рјеч, гледају само, да напоје ближње своје лажном нечистом науком, ви знате средства, којима се они служе: убјеђивањем за незналице, силом за слабе. Ја се надам у вас и молим се за вас; молим се, да снажни будете противу тих средстава, надам се да ви, који сте основани на камену апостолске науке, на коме је основана и сама црква, нећете се занјети њиовим рјечима, нећете се саблазнити њиовим ласкама, нећете попустити у борби; сјећајте се рјечи св. Писма: не бојте се оних, који убијају тјело, јер душе нису кадри убити. Ја говорим и ја вас предупређујем; ви ћете послје тога бити одговорни за свој грјех, јер сте предупређени. Ја нисам више одговоран за вас; ја нисам мучао из страха; свагда сам бодар био, и сада кажем вама: будите бодри; чувајте и своја и своје браће срца, јер ће вам стављати замке. Моји су часови избројани; послје моје смрти доћи ће к вама љути вукови, који ће напасти на народ. Не падајте, будите чврсти у вјери: ово вам завјетује Ап. Павао мојим устима. Свемогући Бог Отац и од Њега вјечно рођени Син и свети Дух, који од Оца исходи, нека вас напути на сваку истину и нека вас сачува непорочнима“ (Милаш, 1995: 353-354).

После Методијеве смрти 6. априла 885. године и сахране у Велеграду (Велехраду) у Чешкој (Моравској), словенска литургија била је забрањена, а Методијеви ученици били су „претучени“, оружаном силом испраћени и протерани из Моравске до границе Бугарске, те враћени на Балкан „с глагољицом у глави и нешто спасених словенских књига у рукама. У Београду их прима бугарски начелник Боритакан и шаље их Борису у Преслав“ (Трифуновић, 1964: 17). Све словенске цркве још од раног средњег века прогласиле су солунску браћу за своје прве апостоле и свеце, а Српска

православна црква празнује Дан светог Кирила и Методија 11. по старом, односно 24. маја по новом календару, сваке године.

Бугарски двор није задржао крај себе словенске просветитеље, чак ни у источном, тада најразвијенијем делу земље јер су већ имали своју интелигенцију, углавном грчку. Ни глагољашко писмо није се много свиђало Преславу, јер су већ била у употреби грчка слова за преписку на словенском. Глагољица је наишла на жесток отпор вишег клера и васпитаника грчке културе. Преслав их је послао у сасвим супротан крај, у пределе скоро освојене око Охридског и Преспанског језера до Берата, тако да се то може схватити и као прогонство. Неки од њих склонили су се у приморску Хрватску и Рашку где су наставили свој просветитељски рад. „Ту, око Охрида и Преспе, словенска реч је добила крила која ће је однети до Далмације и Рашке, до Трнова и преко Дунава, до Дона, и даље. Словенски језик више се није дао ничим угрозити“ (Трифунуовић, 1964: 18). На реду је било питање писма. Кад је на престо у Преславу дошао даровити и снажни Симеон, политичке прилике се мењају. То утиче и на опредељење према чвршћем повезивању с једном огромном културном баштином. Такав његов став нашао је пуног израза на народном сабору 893. године. Ту је проглашена замена грчких књига славенским и наређена замена глагољице ћирилицом. „Од првога часа свога дјеловања пак до смрти своје, ми налазимо свв. Браћу свагда вјернима учењу православно-источне цркве“ (Милаш, 1985: 367).

Од протераних ученика свете браће из Велике Моравске најпознатији су: Горазд, Климент, Наум, Ангеларије, Сава (Лаврентије). То су они које заједно с Кирилом и Методијем Српска православна црква слави као свете седмочисленике. Они су тако исто мучени као и сви остали. Горазду се губи сваки траг одмах. Као Морављанин он се, изгледа, склонио у какав манастир у Моравској и тамо умро. Ни са Савом се не зна шта је касније било. Друга тројица – Климент, Наум и Ангеларије – прешли су Дунав, дошли у Београд и отишли даље на југ. Сматра се да је шири број ученика износио око две стотине. Међу најзначајнијим ученицима свете браће, а и за њихово христјанизовање Срба, посебно су важни свети Климент и Наум. Они су са другим ученицима, под заштитом тадашње бугарске државе, свој рад наставили у Охриду и околини. Према млађем житију светог Наума стоји да су неки ученици деловали по Далмацији, њених римских размера, дакле међу Србима по Хрватској, Босни и Србији. Међутим, још за живота архиепископа Методија, проповедници са богослужбеним књигама на словенском језику, већ су стизали и на Јадран. Према традицији, у својој школи су имали око 3 500 ученика. Манастирске школе сасвим сигурно постоје у време светог Климента и Наума. Димитрије Оболенски у свом делу „Шест византијских портрета“ описује метод који де користио у образовању младих при учењу вештине писања. Може се, поуздано, претпоставити да су тај поступак користили и њихови учитељи. Деца су обучавана да пишу у три етапе.

„Климент би их најпре учио да пишу појединачна слова, затим би им објаснио „значање“ онога што су написали, и на крају би водио њихове руке док нижу слова у следу једно за другим...“ (Продић, 2011: 55). Посматрачи су били задивљени Климентовом способношћу да у исто време обавља више послова. Мисли се на поучавање деце писању, читање књига и преписивање – писање нових. Писање се увежбавало на повоштеним дрвеним таблицама. Реч је о прибору за писање који датира из времена пре Христа. У удубљења у дашчици уливао се на ватри растопљени обојени или необојени восак. Писаљка којом се писало по тако припремљеним таблицама називала се стилос или графис. Њен облик био је прилагођен двојакој функцији. С једне стране стилос је шиљат попут шила и тим делом се писало по охлађеном и стврдному воску. Са друге стране био је задебљан, затубаст тако да се тим делом изравнавао восак са претходно исписаним текстом који више није био потребан и тако се таблица припремала за поновну употребу.

Једна од важних компоненти образовања било је и упознавање са богослужбеним поретком и црквеним појањем, као неизоставним елементом православног богослужења. Искусни појци били су веома тражени и њихов труд на преношењу искуства на млађе генерације представљао је неизоставни део њиховог послушања.

Учвршћивања у хришћанској вери, уз појачано ширење просветних делатности ове школе, оправдавају мишљење да су Срби, крајем IX или почетком X века, већ увелико били хришћани. Тих векова Срби већ имају своје велике подвижнике: Прохор Пчињски, Гаврило Лесновски (код Кратова), Јоаким Осоговски (у Осоговским планинама код Брегалнице), почетком XI века мученички умире српски дукљански кнез Јован Владимир (999 – 1016). Покрштавањем Бугара и Срба, током IX-X века Византија се коначно учврстила на источном и централном Балкану, потискујући из тих области интересе папства, као и Франачке. Тако су коначно заокружени интереси Цариграда и Рима на Балкану, којим ни једна страна није обухватала све Јужнословенске народе.

ЗАКЉУЧАК

Успешно извршивши своју мисију започету пре 1150 година света браћа Кирил и Методије представљају неизбрисива имена значајна за целокупне словенске, па тако и српске, почетке писмености. Захваљујући њиховим прегнућима омогућен је и постигнут каснији процват средњовековног књижевног рада у свој својој стваралачкој разноврсности. Они су запалили светиљку која је, између осталих, српском народу показала пут којим треба ићи, омогућила стварање дела врхунске уметничке вредности и омогућили равноправан развој са свим другим културним народима. Трагови записани на глагољци и, нешто млађој, ћирилици, потврда су духовне неуништивости и смисла човековог постојања у вечности.

Верска православна традиција, такође, памти и поштује њихове заслуге. Дешавале су се, у међувремену, бројне политичке (војне) и културне револуционарне тежње и промене. Међутим, њихов угаони камен темељац, на нашим просторима, досад још нико није био у стању да ишчупа, затре и уништи.

Литература

- Деретић, Ј. (2011): *Културна историја Срба*. Београд: Евро – Ђунти.
- Дурковић – Јакшић, Ј. (1986): *Култ словенских апостола Ђирила и Методија код Срба*. Београд: Свети архијерејски синод Српске православне цркве.
- Јовић, М. (1997): *Историја Срба*. Приштина: Пергамент.
- Климент Охридски, Константин Преславски и непознати писци (1964): *Ђирило и Методије. Житија, Службе, Канони, Похвале*. Београд.
- Константин Преславски: *Служба Методију*.
- Кончаревић, К. (2012): *Путевима словенске духовности*. Православље, Београд, 1092, стр. 30-31, 1093, стр. 26-27, 1094, стр. 28-30.
- Љубеновић, К. (1991): *Први словенски просветитељи Ђирило и Методије и њихови ученици*. Београд: СИА КСЕ-НА.
- Макарије (Булгаков), Митрополит (2001): *Превод Светог Писма и богослужбених књига на Словенски језик*. Шибеник: Истина.
- Милаш, Н. (1985): *Славенски апостоли Кирил и Методије и истина православља*. Београд: Свети архијерејски синод Српске православне цркве.
- Милаш, Н. (2004): *Православна Далмација*. Београд – Шибеник: Истина, издавачка установа Епархије далматинске.
- Непознати писац: *Житије Методијево*.
- Непознати писац: *Житије Ђирилово*.
- Поповић, П. (2004): *Ђирило и Методије*. Београд: Свет књиге.
- Продић, С. (2011): *Манастирска послушања и њихов утицај на развој културних и социјалних елемената живота у средњовековној Србији*. Шибеник: Истина, издавачка установа Епархије далматинске.
- Ракић, Р. (Редактор) (2000): *Велики православни богословски енциклопедијски речник*. Нови Сад: Православна реч.
- Трифуновић, Ђ. (Приредио), (1964): *Ђирило и Методије. Житија, Службе, Канони, Похвале*. Београд.
- Трифуновић, Ђ. (1978): *Југословенске књижевности средњег века*. Београд: Просвета, Нолит, Завод за уџбенике и наставна средства.
- Трифуновић, Ђ. (2001): *Ка почецима српске писмености*. Београд: Откровење.
- Ђоровић, В. (2000): *Историја Срба*. Ниш: Зограф.
- Ценић, С., Петровић, Ј. (2005): *Васпитање кроз историјске епохе*. Врање: Учитељски факултет – Врање, Београд: „Едука“.

Petar Rajcevic, Ph.D.

Teacher Training Faculty in Prizren – Leposavic

EDUCATION MISSION OF St CYRIL AND METHODIUS

Summary: After creation of Slavonic alphabet and translation of necessary Christian literature, it was possible for Christianity to be deeply founded throughout Slavic community. Activities of the Saint brothers (863-885) had a general Slavonic character. 1150 years passed since the beginning of their mission. It is a reason good enough to remind ourselves as well as younger generations of their hard but successful and noble work. The basic characteristics of their work are as follows: 1. Slavonic alphabet (Glagolitic alphabet followed by Cyrilic due to their disciples), 2. Slavonic liturgy and literary language (Old Slavonic), after Greek and Latin the third language of liturgy in Europe., 3. the oldest literature translated or created in that language and finally 4. Methodius Slavonic church which presented a foundation for development of culture and literature of the whole Slavic Orthodox world (the Bulgarians, Serbs and Russians). Creation of Serbian language variance was completed in the second half of 20th century. That was a considerable basis for the development within the cultural areas.

Key words: slavonic literacy, language, Cyril, Methodius.